

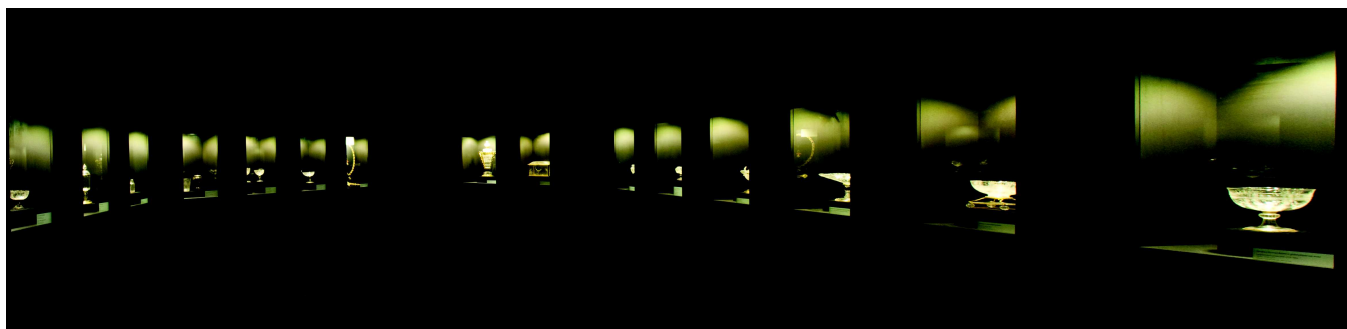

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

Dědictví a současnost

Významné akce obnovy a nálezy památkové
péče v Jihomoravském kraji

Jantarový oltářík SZ Rájec nad Svitavou

Pokladnice, státní zámek Rájec nad Svitavou

Jantarový domácí oltářík ze zámku Rájec nad Svitavou

Jantar, slonovina, dřevěný korpus (masiv z lípy), kov (cín a mosaz), slída, textil (vláňená látka plátňové vazby), výška: 48,5 cm, Gdaňsk, kolem 1680

Původ: knížecí sbírka Salm-Reifferscheidtů, zámek Rájec nad Svitavou
Státní zámek Rájec nad Svitavou, inv. č. RA 716, 1926/4550

Restaurováno: nejméně dvě starší opravy (před 1945), v roce 2012 Zdeňka a Václava Němcovi, Jablonec nad Nisou

Jantarový domácí oltářík ze salmovských sbírek v zámku Rájec nad Svitavou představuje v mobiliářích hradů a zámků jedinečnou ukázkou barokního uměleckého předmětu zhotoveného z jantaru, který patří do okruhu uměleckých děl označovaných dobovým slovníkem jako artificialia, u nichž objednavatelé a sběratelé cenili umně zpracování a mistrovskou dovednost. Teprve díky restaurování v roce 2012 jej bylo možné poprvé návštěvníkům prezentovat v expozici klenotnice státního zámku Rájec nad Svitavou, v níž je představen zcela unikátní soubor uměleckých předmětů z horského křišťálu doplněný artefakty, které bývají součástí manýristických a barokních uměleckých sbírek – pokladnic a kunstkomor. Zatím nebylo možné doložit archivními prameny, jak jantarový domácí oltářík Salm-Reifferscheidtův získali do svého majetku. Hypoteticky se nabízí vysvětlení jeho původu v souvislosti se starohrabětem Antonínem Karlem ze Salm-Reifferscheidtu (1720–1769), který působil na císařském dvoře Marie Terezie. Nejstarší dochovaný soupis vnitřního vybavení rájeckého zámku z roku 1769 však nenaznačuje, že by jeho součástí byla nějaká varianta přetvářející tradice kunstkomory či pokladnice, s níž se v moravském aristokratickém prostředí setkáváme na začátku 17. století například u Liechtensteinů. Akvizice jantarového oltáříku s největší pravděpodobností však dokládá sběratelský zájem Salm-Reifferscheidtů o výjimečné umělecké artefakty v následujících generacích 19. století.

Původ jantaru, v němž byl spatřován druh vosku či dokonce drahokamu, nebyl dlouho objasněn a byl zahalen legendami, které mu propůjčovaly kosmologický význam odrážející se také v jeho pozdějších označeních jako „sluneční“ či „hořící kámen“. Skutečný původ jantaru jako fosilní pryskyřice paleogenní jehlíčnanu (Pinus succinifera) rozšířených v severní Evropě asi před 40 milióny lety byl odhalen až po polovině 18. století. I když výskyt jantaru byl omezen především na určitou oblast severního pobřeží, byl velmi vyhledávaným materiálem pro výrobu uměleckých předmětů, jejich historie je stará asi deset tisíc let. Představoval pozoruhodnou surovinu pro umělecké zpracování, která poutala velmi pestrou barevnou stupnicí od bílého tzv. kostního jantaru přes různé tóny žluté barvy až po tmavě hnědé odstíny s různou mírou průsvitnosti a umožňovala velmi rafinované barevné kombinace v kompozicích. Tajemná aura obklopující původ jantaru a možnosti jeho působivého uměleckého zpracování podnítily zájem sběratelů a jantarové předměty byly vyhledávaným uměleckým artiklem pro sbírky kunstkomor na evropských panovnických a aristokratických dvorech. Umělecké artefakty z jantaru nechyběly od konce 16. století v pokladnici habsburských panovníků. Obdivné poznámky o různých uměleckých předmětech z jantaru nevynechaly ve svých zprávách ani cestovatelé, kteří ve Vídni v 17. a 18. století navštívili habsburskou pokladnici. Z dobových inventářů moravských aristokratických sídel je však možné usuzovat, že jantarové artefakty byly v moravském prostředí v 17. a 18. století zcela výjimečnou sběratelskou akvizicí (Lev Vilém Kounic, biskup Karel Liechtenstein-Castelkorn, sbírky Liechtensteinů-Castelkornů v Brně a na Pernštejně).

Jantarové domácí oltáříky obdobné rájeckému artefaktu se nacházely obvykle v panovnických sbírkách nebo v původem aristokratických kolekcích. Oltářík se shodně komponovaným soklem s akantovými křídly, baldachýnovým přístřeškem s šachovnicovou podlahou, jehož centrálním motivem je slonovinový reliéf, a shodně utvářeným křížem, jehož skladbu dotvářejí figury Panny Marie a sv. Jana, se nachází v novodobé privátní kunstkomoře Georga Laueho v Mnichově. Vznik oltáříku z Laueho sbírky je zasazen do Gdaňska, jednoho z významných center uměleckých řezáčů jantaru, a časově určen kolem roku 1680. Rájecký oltářík je také srovnatelný s artefaktem z pokladnice Wittelsbachů v Mnichově, který získal v Aschaffenburgu korunní princ Ludvík Bavorský, nebo s oltáříkem z královské dánské kunstkomory zámku Rosenborg v Kodani. Obdobný typ jantarových křížů na podstavci s asistenčními figurami sv. Jana a Panny Marie patřil k výnosnému exportnímu artiklu ze severovýchodu; v mnohých případech je obtížné určit, jestli jejich místem původu byl Königsberg (Královec), Gdaňsk či Elbling.

Autor textu: Lenka Kalábová
Foto: Miroslav Zavadi

Jantarový domácí oltářík, stav před restaurováním

Jantarový oltářík, podstavec, stav před restaurováním

Průběh restaurování, Jablonec nad Nisou 2012

Jantarový domácí oltářík, čelní strana, stav po restaurování

Jantarový domácí oltářík, zadní strana, stav po restaurování